

Eessõna

1. Vaevalt võiks leiduda patriootlikumat soovi, kui on igatsus bardide järele, nii nagu kogus neid *Karl Suur*.¹ Missugune aare saksa keele, luulekunsti, kommete, mõtteviisi ja vana aja tundmiseks — kui see soov alati pelgaks sooviks ei jääks! Nende teoste olemasolu teadetega aeti ükskord asi peaaegu nii lihtsaks, et need olid ainult käeulatuses. Ja nüüd, kui neid nii väga ihaldatakse, kiidetakse, ülistatakse ja ilma eeskujuta isegi jäljendatakse — kus on nad nüüd?

Vist ma aga ei eksi, arvates, et isegi kui need palavalt taga igatsetud isamaa-aarded üles leitaks, oleksid need siiski vaevalt rangemas mõttes *rahva-* ja *isamaalaulud meie jaoks*. Piisab, kui heita pilk *Schilteri* hilise karolingide ajastu kogudele² — vähemalt keele osas ei jää mingit kahtlust: isegi saksa keele grammatika on sajandite möödudes nii palju muutunud, et sisuliselt teeks meie jaoks peaaegu sama välja, kas lugeda toonaseid saksa või vanaprantsuse luuletajaid. Tähendab, need oleksid ikkagi ainult endiste aegade *kangastus glossaatorite, vanaaja-uurijate* ja *ümberjutustajate peeglis* — mitte *rahvalaulud meie tarbeks!* On teada, mis niiviisi ka kõige õpihimulisemal lugejal tema uurimises, selgitamises, kunstis kaotsi läheb juhul, kui ta meeleliselt eksisteerida tahab, ainult *silmaaga näha* ja *südamega mõista*: kuidas kõigil on *rahvaga puude* ja peaks olema. Sama vähe kui näiteks *Ulphila*³ evangeeliumid kirikutes nende harilikul ettelugemisel imet teeksid, sama vähe suudaksid seda ka *bardide laulud rahva hulgas*. Ja eks otsustatagu nüüd, kas kuulduste põhjal ei ootaks suurem jagu soovijaid midagi ainult samasugust või veel hullemat! — Kõige vähem küll *Ossiani* —

"Miks mitte?" Tõenäolisele vastusele siin ruumi ei ole, mistõttu osutagugi see üksnes lüngale probleemile.

2. Õnn, mis endast selles, mis oli vana ja peab jälle uueks saama, lõpuks ilmselt kõige rohkem tunda annab, on kinkinud meile teise, juba eredama lõigu saksa luulekunstis — *švaabi ajajärgu luuletajad*. Eredama mitte enne selle leiuni jõudmist; peale *minnesingerite* lugude, mille Scherz⁴ esimesena teatavaks tegi, ja mõnede riismete oli see samasugune muinaslugu nagu need, mida me praegu vanasaksa bardidest korrutame. Aga siis, kui see — Manesse koodeks⁵ — ilmus: kes saaks küll kõigist aegadest ja rahvastest öelda, et talle on *korraga, naeruväärse hinna eest* ja nii

¹ "Ta tegi sakslaste muistsetest kangelastest saksa laulud, lastes need raamatusse kokku koguda ja tehes neist paljud ka ise, et need jääksid alles ja meelde. Aga suurem osa on neist siiski kaduma läinud ja muist pole enam algupäraseid, justkui oleksid need *naiste kätte sattunud, kes neid ajaviiteks ja meelelahutuseks tarvitasid.*" Lindenbrugi Karli kroonika, 1593. [Erpold Lindenbrog, *Scriptores rerum Germanicarum septentrionalium* (Hamburg 1706).

²Johannes Schilteri (1632–1705) kolmeköiteline "Thesaurus Antiquitatum Teutonicarum, ecclesiasticarum, civilium, litterarium" (Ulm, 1727/28). - Tlk.

³Viide Wulfila gootikeelsele piiblitõlkele. - Tlk.

⁴Johann Georg Scherz (1678–1754) andis välja "Philosophiae moralis Germanorum medii aevi spec." I–XI (Straßburg, 1704–10), andis välja ka Schilteri kogumiku "Thesaurus Antiquitatum Teutonicarum". - Tlk.

vähedel *lehekülgedel* saanud osaks nii suurel hulgal keele, luulekunsti, sulnite *kommete*, õilsa moraali ja isamaa valguse aardeid, nagu selles Manesse-Schöpflini-Bodmeri kvartkõites. Ja kui Schöpflinil ja Bodmeril poleks Saksamaa ees ka ühtegi muud teenet, siis on juba üksi see (käsikirja *hankimine*, leidmine, äratrükkimine — olgu mis on!) väärt nende nimesid unustusest päästma.

Ent kui ma ei eksi, siis ei saanud sedagi kallite isamaalaulude kogumikku Saksamaal see menu, mis tal õigusega oleks pidanud olema! Olgu siis, et sellele osale Saksamaast, mida kutsutakse *Saksimaaks* ja mis on enamjaolt (halvasti või hästi) andnud *tooniuemas klassikalises keeles, luulekunstis ja kirjanduses*, jäi švaabide keel liialt kaugeks ja õilsad šveitslased oleksid pidanud pisut rohkem vaeva nägema, et oma vanu vendi, naabreid ja kaasmaalasi ka ärahellitatud ja teelt kõrvale kaldunud rahvale arusaadavaks teha. Või oli nende luuletuste *minnesingerlik* provintsimõtteviis meie lendlevatele meelte liialt ühetaolise sisuga ja kujutas endast meie prantsuspäratsevatele kommetele liialt võõrast armastuseideaali — oli kuidas tahes, revolutsiooni *švaabi luuletused* ei teinud, elavaid *rahvalaule* neist ei saanud — ega saanudki saada. Nad seisavad raamatukogudes "*vanade armsate miniatuurpalade koguna*" — ja muudkui *seisavad*.

3. Nii jääks üle veel ainult üks asi, ja pealtnäha kõige alaväärtuslikum, nimelt see, et vaadataks ringi *riismete järele, mis on alles rahvalauludest, nii nagu need praegu elavad*, või nii nagu need vähe aega tagasi, meile veel arusaadavalt, elasid, *vaadataks neid lähemalt ja kogutaks nad kokku*. Võib-olla leiaks sealt veel saksa isamaalise vaimu sädeme, mis siis, et tolmu ja tuha alla mattunult.

Aga — segataks mulle kiiresti vahele — mida sealt leida on, leida saabki? *Toore rahva tooreid laule! Ühe rahvuse põhjapära barbaarseid viise ja muinasjutte!* Mida võib sealt seetõttu rahvuse auks, inimvaimu harimiseks ja edendamiseks, midagi vähegi trükkimis- ja talletamisväärselt oodata?

Neile, kes nii *peenelt, haritult ja küllastunult* otsustavad ning ninatargalt neavad, vastan pelgalt kõigi naaberrahvuste näitega. Pole kahtlust, et ka gallia, inglise ja veel enam põhjapoolsem rahvas oli lihtsalt *rahvas!* Samasugune rahvas nagu saksa *rahvas!* Ja ometi kui oleksid näiteks britid, kes võivad minu arvates olla sama *peened, haritud* ja veidi *uhkemad vanade ning uute klassikaliste kirjandustaieste* üle kui meie (hoolimata meie viimase aja rahvuslikust nooruseuhkusest, millel puudub kaal ja

⁵ Šveitsi teoloogi ja filoloogi Johann Jakob Bodmeri (1698–1783) teeneks on keskülemsaksa luule taasavastamine. Nn Manesse koodeksi ehk tuntuima keskaegse saksa laulukogumiku nimetas ta 14. sajandi Zürichi patriitsipere järgi, kes sellele kogule ilmselt aluse pani. Esimese valiku koodeksist avaldas Bodmer trükituna 1748: "Proben der alten schwäbischen Poesie des dreyzehnten Jahrhunderts. Aus der Manessischen Sammlung". Täielikum kogu ilmus 1758: "Sammlung von Minnesingern aus dem schwäbischen Zeitpunkte, 140 Dichter enthaltend", 1757 ilmus veel valmikogu "Fabeln aus den Zeiten der Minnesinger". Johann Daniel Schöpflin (1694–1771), Strassburgi ülikooli ajaloo, riigiõiguse ja kõnekunsti professor ning Goethe õpetaja juhtis Bodmeri tähelepanu nimetatud koodeksile, saates 1744 talle ära kirjad käsikirjast, mis tollal asus Pariisis ja korraldades 1748 Prantsuse saatkonna kaudu originaali saatmise Zürichisse Bodmerile. - Tlk.

jõud!), tegelikult siiski *vaesemad* sakslased, ühesõnaga kui britid oleksid kohemaid ennast nina kirtsutanud ja pelgalt tiitellehe põhjal põlastanud seda, mida nad ei ole kordagi isegi vaadanud ega lugenud — kui nende *Ramsey* ja *Percy* ei oleks nii suurtes tiraažides ilmunud —, siis poleks nad tõenäoliselt, nii nagu meie, küllastunud sakslased, üleüldse midagi *kogunud*. Ja nüüd võtan ma tunnistajaks iga mehe, ja selle laulu žanri puhul parema meelega veel iga tunderikka naise: kas *Ramsey* ja *Percy* "*Reliques of Ancient Poetry's*" ei leidu midagi, mis vääraks *trükkimist ja talletamist*? Palasid, millel minu arvates vastupidi, nagu ma ei häbene öelda, ei ole uuemate luuleteoste hulgas mitte midagi *võrdväärset*! Selles, mis puudutab lihtsust, liigutavust, südame sundi, rõhkusid ja järelhelisid põhjani liigutatud hinge! Kujutlusvõimega kaasnevatest kaunidustest rääkimata. Tarvitseb vaid seda laadi uuemaid katsetusi, mille on teinud ka kindlasti, nagu me ütleme, tublid luuletajad, nagu *Shenstone*,⁶ *Mason*,⁷ *Mallet*⁸ jne, võrrelda nende vanade tooreste algkujudega — ja tohutu vahe saab selgeks. Ühed täis laulu ja helinat, lihtsust ja mõjujõudu; teised pole aga enam *väljalõigatud värsipildikestest*, mis kabineti seinal nii *kenasti ja tarbetult ripuvad*.

Ja kui nüüd kujutleda need laulud paberilt lahti, mõelda nad tagasi *nende aega, omasekka, elavasse kokkupuutesse rahvaga*, siis seda, mida vanemad ajalookirjutajad kirjutasid *vanadest bardidest* ja vahepealsed ajalookirjutajad *menestrelide* ja *meisterlauljate* mõjust, võib minu meelest siin ikka veel tasase järelkõlana aimata. Suurimad laulikud ja muusade soosikud, *Chaucer*⁹ ja *Spenser*,¹⁰ *Shakespeare* ja *Milton*, *Philipp Sidney*¹¹ ja *Selden* — kuidas võiksin või jaksaksin neid kõiki nimetada! — olid *vanade laulude entusiastid*, ja poleks raske tõestada, et inglise luulekunsti rahvuslikult eristavad *lüürilised, müütilised, draamaatilised* ja *epilised* jooned pärinevad nendest vanade laulikute ja luuletajate tööde vanadest riismetest. *Chauceri, Spenseri ja Shakerpeare'i* puhul pole tõestust tarvis ja isegi kuni *Drydeni, Addisoni ja Pope'ini* — nende inglise luulekunsti viimaste, peaaegu juba liiga õrnade võsuden välja levineb veel vähemalt nendest teostest lugupidamine ja nende jäljendamine. Uuemad šotlased proovisid neid vanu laule, niisamuti kui meie uuemad saksa autorid, koguni *järelekorutamise* teel uuele elule äratada — mis on aga omaette küsimus; kuid vaieldamatuks jääb seejuures asja *väärtus* ja *sisemine tähendus*. Keele, tooni ja sisu poolest kujutavad need endast hõimu¹² mõttelaadi või on otsekui ise rahvuse tüveks ja üdiks. Kes nendega oskab vähe peale hakata või ei oska sedagi, see

⁶William Shenstone (1714–1763). - Tlk.

⁷William Mason (1724–1797). - Tlk.

⁸David Mallet (Malloch) (u1705–1765). - Tlk.

⁹Geoffrey Chaucer (u1343–1400). - Tlk.

¹⁰Edmund Spenser (1552/1553–1599). - Tlk.

¹¹Inglise luuletaja ja õukondlane Philipp Sidney (1554–1586) oli Elisabeth I ajastu aadlimehe ideaalkuju. - Tlk.

¹²Originaalis "Stamm", mis tähendab saksa keeles nii puutüve kui rahvahõimu; kaugemal samas lauses on "Stamm" tõlgitud tüveks. - Tlk.

näitab, et need talle *lõppkokkuvõttes korda ei lähe*. Kes neid põlastab ega taju, see näitab, et on kõige välismaise järeleahvimise tühja-tähja sisse nii ära uppunud või välise maskeraadi ebaolulise kassikullaga nii ühte seotud, et rahvuse kehaks olev on muutunud tema jaoks väärtusetuks ja tajumatuks. Niisiis välismaine pookoks või lendlev leheke tuules, see tähendab *kõigi aegade virtuoos uusima maitse järgi, mõtleja!*

Inglased, nii nagu nad meile siingi *rahvuslikult rikkuselt* silmad ette tegid, tegid meile silmad ette ka *rahvusliku õiglustunde* ja *vanade aegade hoidmise poolest*. Milliseid mannetuid laule on näiteks Percy oma "*Reliques'i*", eriti esimese kõite teise ossa sisse võtnud ja sisse võtta julgenud! Laule, mida mina meie kõrgemalt haritud Saksamaal kindlasti *ära trükkida* ei söandaks, isegi kui need (olenemata üksikisiku maitsest!) *vanas ajaloos* nii paljut selgitaksid, nii paljut *valgustaksid!* Nood ei selgita ega valgusta — Jumal tänatud! — *mitte midagi*; olles küll iseenesest tühiseima väärtusega, aga et nende Shakespeare mõnda sellist laulu *kah teadis*, sealt äärmisel juhul ainult ühte rida, laulu ja afektisegaduse tumma täitesõnana kasutas, — siis sellest piisas! Ja nii võis, küll ausameelse, isasid armastava ja meeleldi harimatumassee vanaaega tagasikippuva mõttelaadi nii mahedas kliimas, jah, üksnes seal võis väikestest hakatustest ja võrsetest saada lõpuks nii esinduslik vanaaja luuletuste mets, mille varjus isegi võõrad, ainult *kaugelt suguluses* olevad naabrid härduse ja rõõmuga aega veedavad.

Tõsi küll, uusimal inglise rahvalaulukogujal oli suuri eeliseid. Osaliselt oli kogusid tehtud juba enne teda: raamatukogudes nii rikkalikult kirjatöid ja heldeid annetusi, käeulatuses käsikirju jms. Ja mis kõigest kaalukam: rahvuse enese mõttelaad on *rahvuslik*. Rahvas, seejuures nii esinduslik hulk *rahvast*, kelle nime nii häbipunaselt või vastikustunde ja vapustusega ei vaadatud ega jälestatud. Õpetlane, kes ei kirjuta ega kogu kahjuks mitte ainult *õpetlasele* ja kõigist kõige hullemale *rahvavõõrale kabinetiteadlasele*, mõttemõlgutlejale, arvustajale, vaid *rahvusele*, *rahvale*, *isamaaks* nimetatavale kehale, mida meil, sakslastel (kui palju me sellest ka lobiseme, laulame ja kirjutame) veel sugugi *ei ole*, võib-olla iial olema ei saagi; aga ma ei tahaks võrdluse edenedes liiga mädade või kibedate kohtadeni jõuda! Jätan seega jutu katki ja ütlen, et see on vaid eessõna ühele *sarnasele katsele* koostada *sarnane kogu rahvalaule*, saksa *rahvalaule*, nii nagu meie vennad ja eelkäijad, kes näevad endid meist nii palju kõrgemal seisvat, inglased, on seda teinud, kuid *paremini*, *rikkalikumalt* ja *rohkemates kogudes*.

Ilmun *vaesuses*, ja ainult seetõttu, et niiviisi teisi, rikkamaid kaaskodanikke, maid, piirkondi, raamatukogusid, provintse äratada! Toon kostiks *peotäie vett*, mille pärast on mul peaaegu häbi, ja asetan selle naabri rammusa ning jõuka pidusöögi kõrvale: peaksin seeläbi leidma ehk *kaasvendi*, *sakslasi*, *kaasmaalasi*, *maa sõpru*, kelles see nii palju kadedust ja sappi tekitaks, et nad tööle asuksid, täis üllast viha,

kättemaksuhimu ja rõõmu (tean, soovin ja loodan seda!), et *kui kõrgelt! kui kõrgelt! ületada* seda, mida mina olen teinud!

Suur rahvas ja riik! Või õigemini kümnest suurest rahvast koosnev rahvas ja riik — ah et sul pole siis *rahvalaule*? Ja *õilis, voorusi, häbi ja sündsust nii sügavalt armastav rahvas* — ah et sul ei ole laule, mis oleksid *õilsamad, laulu-, vooruse-, sündsuse- ja sisuküllasemad* kui need? *Šveitslased, švaabid, frangid, baierlased, tiroollased, saksid, vestfaallased, vendid ja böömid*, ja ei ole *loomulikuid, elavamaid, liigutavamaid ja sisukamaid* laule kui need?

Ei hetkegi kahtlust! Nii tahaksin vähemalt armastusest rahvuse vastu öelda. Aga need laulud on *nii sügaval peidus, nii põlatud ja eemale aetud*; ripuvad *allakäigu* ja igavese *kaduviku* kaugeimas otsas. Just see ongi põhjus, miks mul oli julgust võtta ette see katsetus, mille eesmärgiks on, nagu näidatud, see, et teised julgeksid teha rohkem ja edukamalt. Kuid muidugi *innu, pingutusega, nüüd kohe!* — Oleme parajasti mäenõlva veermisel äärel: veel pool sajandit, ja on liiga hilja!

Iga mu lugeja teab seda kurba või õnnelikku — või kuidas peaksin seda nimetama — saatust, mis on Saksamaal juba algusest peale olnud: olla *võõrastele rahvustele emaks ja ümmardajaks*, nende regendiks ja seaduseandjaks, saatuse üle otsustajaks, ja ühtlasi peaaegu alati ka nende *veriseks pekstud orjatariks* ja *äravaevatud ammeks*, saades vastu viletsat tasu. Mul ei ole mõtet rullida siin lahti ajaloo lehekülgi, mis peaksid enamasti igale isamaatundega sakslasele tooma silmi rõõmu ja kahetsuse, au ja tihti peale kibedaima kaebuse pisarad:

— Tõsi, ei maa see
enam ju õieti olegi! Väinad, saarte liiv,
mu Saksamaa! Juba nii kaua
oma juurtest eemal! Jõuetu! Kaugele laiali
voolanud! — Jordani, Po ja Tiberi
vood kui tihti on uhtunud
saksa kangelaste verd!
Üle ääre ajanud paavstide ja ahvide raev

Ja saksa hinged! Kägistasid lõpuks üksteist,
oo, emake Saksamaa, su rinnal
üksteist ja sind su lapsed! Mõirgab
kaos, mida nii kaua on täitnud
vaenuäike, ära tõmba selga küüru
täevaste lahingute ees! Mu isamaa jne.¹³

Loomulikult pidi ka saksa *mõtteviis* ja *sakslaste rahulik rahvalaad* osa võtma igavesest vaenuäikesest, igavesest *võõraste sekka paiskumisest*, või veel hullem, *taoliste võõraste paiskumisest* nende oma maale! Kui meil oleks olemas tõeline saksa

¹³Herderi avaldamata isamaaline luuletus, mille ta kirjutas 1770. aastal.

rahvusvaimu ajalugu, ka see, *kuidas, kus, kunas, misläbi* sai sellele osaks too *lagu* ja *nõrkumine*, mistõttu oleme jäänud hambusse kõigile ümberkaudsetele rahvastele, siis ilmneks see kõik kahjuks selgemini, kui seda öelda oskan! Kui puu liiga varakult paljudeks, metsikuteks oksteks võsuneb, tüvedeks jagatakse, mis ei saa ega taha üksteist isegi *kõrvuti ühel ja samal juurel* olles taluda, ja mistõttu on siis igaveseks saatuseks see, et puu küljest, olgu selleks koguni võra, hakatakse kas ehk õnnetu au või ehtsama kahju pärast kiskuma *võrsikuid, istikuid* ja *pookoksi* mitte just kõige hoolsama ja õrnema käega, nii et puu tehakse igavesti *sandiks, laasitakse puhtaks* ja *räsitakse ära*, et ta, nii nagu too vanim muinasjutt ütleb, "ainult puude kohal hõljuks!", siis kus oleks niisugusel puul, *tema* juurel ja *tema* tüves, veel kohta loomulikult heal laadil ja viljal, tusedusel ja magususel, tugevusel ja kasvul? Rahutu ja metsik kibuvitsapõõsas, millest löi seetõttu ka küllalt tihti välja tuld, et seedreid ära põletada, mille külge kõik takerdus, ja mis kõik jälle puruks rebis ning katki sõtkus — ma ei tahaks, et see oleks pilt, mille saatuse karm käsi on paljudel ajalooperioodidel maalinud just meie Saksamaast.

Seepärast kahjuks juba aegade algusest peale võõraste häälte, maade ja aegade segapuder ja järelejuurutamine —

Vabade sakslaste laul —
 Paani kisa — mis kajab vastu
 sajast kaljulõhest! Kurt heli,
 mis kaigub Jordani kõrkjaist ja Tiberist,
 Thamesist ja Seine'ist

Ja seda tuleb kahjuks juba sajandeid ette, peaaegu *iga uue kujunemisjärgu* alguses — pole siis ime, et Euroopa kõige algupärasem keel on säilitanud peaaegu kõige vähem *algupärast sisu, ise läbi töötatud, omaenese aimest?* Ühes sellega on ka saksa vaimust saanud sajandite jooksul *palgalise vaim*

— peab mäletsema
 teise tallat rohtu!

Kuidas rõõmustaksin, kui mu seisukohad rohkete *avastatud, tõeliselt hinnaliste rahvusteostega konkreetset kummutataks!* Siis oleks siingi nii, nagu on tihtipeale ja enamasti olnud, et *pisimast hakatusest, silmapaistmatust seemneterast, võrsest, oksast on tärganud viljarikas puu, mis oli Jumala taim!*

Ainult et nüüd kohe, kutsun teid, saksa vennad, veel kord. Ainult nüüd kohe! Rahva kogu elava mõttelaadi riismed veerevad kiirenenud viimse sööstuga unustuse kuristikku! Niinimetatud kultuuri valgus õgib enda ümber kui vähk! Häbeneme juba pool sajandit kõike, mis on isamaaline; tantsime prantsuse menuette talumatult saksapäraselt, laulame Menantese ja kõigi teiste ajast peale talumatult kauneid lori- ja armastuslaule, millistest *vanem karm, hoogne kõne-, jutu- ja romansitoon* midagi ei teadnud. Nii nagu on üks meie rahvuse *La Fontaine* ju tihti meile kõrva sosistanud:

Didicisse fideliter artes
emmollit mores —
[olles kunstile truu, kaob moraal]

Kui mul vaid õnnestuks sellest *karmist, hoogsast kõne-, jutu- ja romansilaadist* veenvalt *tõelisi näiteid* tuua — küllaldane tasu oleks sellestki! Nöökida meie uute saksa romansilauljate sosistamist, seda veidrat matkijate sugu, kellel *pole kohast ainet* ja veel vähem *õiget ladusust ja südametoon*i, näidata, mis vahe on *tõelisel rahvalaulul, elaval lauluromansil* ja uuemal *imalal uulitsatoonil*, mis puistab maha ja leierdab viletsas *rüütligalopis* kotitäie vanu riime, veidraid ning keeleliselt kaelamurdvaid üleminekuid, tragikokomöödiaid ning komikotragöödiaid ja ajab niiviisi uuesti hukka saksa luule ja keelemurde. Ma ei esita siin *mitte ühtegi* jäljendust. — Miks? Sest tõeline romansitoon on *meie ajast üle*. Kuid ma ka ei kohenda ühtegi jäljendust (isegi mitte inglise omi mu sõbra tõlgete hulgast), kuigi see oleks meie luulekunsti uusima ideaali järgi nii kerge olnud. Jäägu selle kuju antiiksele fragmendile, isegi kui see on ainult märgatav, alles tema püha *rooste ja kõdu!* Aga kui te, noored narrid, ei oska muud kui *seda roostet ja kõdu* järele aimata, mõistmata meisliga ühtegi lõiget teha ja suutmata midagi paberile panna sellest, mis selle taga peitub, siis lööge katki ja purustage oma tööriist, või laulge *meile meie aja objektidest sama loomulikult, samasuguse ülla lühiduse, ladususega ja hooga*, nagu need *rahvalaulud oma ajale* laulsid.

Ja nüüd peaksin tegema veel väikese võrdluse, kõrvutades näiteks tulemust, mille sünnitab *ühe rahva meeleline*, ehkki *lihtsakoeline*, kuid *kindel, lühike, tugev, liigutav* ja *sisukas mõttelaad*, nii nagu seda võivad kujundada näiteks taolised ja *paremat laadi* laulud, ning toda tulemust, milleni viib *kõrge, eeterlik, mittemeeleline, üleni lõhna-, vürtsi- ja moraaliküllane kasvatus*, nii nagu annab meie valgustatum aeg ja mille kallale sööstab ka *juba kõige madalam pööbel*. Üks mis alati kindel: meie *olemuseks* on suurelt osalt, suurimalt osalt *meeleline eksistents* — seetõttu on *meelte* ja *tugevaimatele meelejõududele tegevuse andmine* ka rahva ja laste kasvatus peamine ülesanne. *Abstraktsiooniga* on ikka *piisavalt aega* ja see *hoollitseb enda eest ise*, kui ainult selle *alus* on hästi *tõelistele materjalidele* rajatud. Abstraktsioon ei ole midagi muud kui jämedate, toitvate materiate vaim — ja häda, kui need materiad on kaotsi läinud! Parimgi kunst ei ole suuteline eritama endast vaimu ja tugevaimagi tervisega loodus toitemahla, vaid jääb *kiratsema*. Kui nüüd *rahva meelte liigutavaid, tõetruusid ja häid lugusid* pakkuda, ja mitte moraali, mis on *ainus moraal*, ja rahva *kõrvale liigutavalt lihtsaid helisid*, ja mitte muusikat, mis on *ainus muusika*; ja kui *iga inimhing* on esimestel eluaastatel teatud mõttes *rahva hing*, ainult näeb ja kuuleb, ei mõtle ega juurdle; kui *iga inimsilm*, nii kui *nägijaks saanud pimedas silm*, tahab esmalt

kõike üheskoos, ülisuurena värvidelt, asetuselt ja muljelt, näha ja maitsta, enne kui ta nähtava jooned rahuliku ilu ja vaatluse tarvis mahendab, ja mahendamisega on aega küllalt —, siis ilus, valgustatud sajand, kus ei panda liikuma ühtegi jõudu, sajand, mis on sisutu, asjatu, tegevusetu, täis ilusaid sõnu, sulneid kõnekäände, riburadamisi riime ja võrratult kunstipäraseid muusikastantse, võrratu sajand, kus peamiseks kunstivõtteks saab see, kuidas ometi muuta hinge nutukõlbmatuks, pisaratest ja liigutusest vabaks, ent see-eest ontlikuks fraasi-, valguse- ja mõistushingeks: kas oled sa sisu, jõu ja järeltulevate põlvedeni ulatuva püsiva õndsuse osas võitnud või kaotanud?